

GENTSE LUCIFERSFABRIEKEN

1. UITVINDING VAN DE "PHOSPORIEKE SOLFERSTEEKEN"

Algemeen wordt aangenomen dat de Fransman J.L. Chancel in 1805 de eerste chemische lucifers uitvond.

Het was echter pas in januari 1831 dat een andere Fransman Charles Marc Sauria (1814-1895), zeventienjarige leerling aan het "*Collège de l'Arc*" te Dôle, tot de eerste echt bruikbare strijk-fosforlucifer kwam. Hij bezat echter niet het nodige geld, nl. 1.500 F, om de uitvinding te laten brevetteren.

Later studeerde hij geneeskunde te Besançon en werd geneesheer te Poligny. Onder het presidentschap van François Paul Jules Grévy (1879-1887), een vroegere medeleerling van hem, werd hem in 1881 een "*bureau de tabac*" toegekend om in zijn onderhoud te voorzien. In 1899 werd in St. Lothaire, waar hij overleed, een bescheiden monument voor hem opgericht.

Sommigen beweren dat langs voordrachten van zijn physicaleraar Prof. Nicolet zijn formules in Duitsland bekend geraakten. Anderen houden het er bij dat, onafhankelijk van Sauria, Jacob Friedrich Kammerer (1796-1857) te Ludwigsburg tot dezelfde uitvinding kwam.

Deze strijklucifers geraakten in Duitsland bekend als "*Streichhölzer*" en in Frankrijk als "*Allumettes allemandes*" of "*Allumettes à la Congrève*".

De eerste industriële fabriek van fosforlucifers schijnt in 1833 in Oostenrijk opgericht te zijn door Stephan Von Roemer en J. Preshel.

Om de nadelen van de witte fosfor weg te werken, die de lucifers gevaarlijk maakten omwille van hun giftigheid en hoge ontvlambaarheid, verving de Zweed Carl Frans Lundström in 1855 dit produkt door rode fosfor. Zo werd hij de producent van de "*Säkerhets Tändstickor*" of veiligheidslucifer, kortweg "*Zweedse lucifer*".

2. BELGISCHE LUCIFERNIJVERHEID TOT ROND 1875

Algemeen wordt beweerd dat een oud-officier van de Napoleontische legers, Pierre Mertens, rond 1832-1833 enkele lucifers meebracht uit Duitsland tot bij zijn neef Balthazar Mertens, schoensmeerfabrikant te Lessen. Deze zag het nut in zijn bedrijf uit te breiden met de vervaardiging van lucifers. Er lagen immers gelijklopende procédés aan de basis van het productieproces. De spanen dozen gebruikt voor schoensmeer konden ook als luciferdozen aangewend worden en het spaanderhout kon versneden worden tot stekjes. Als startjaar van de Belgische luciferproductie wordt steeds 1835 naar voren geschoven. In de industrietelling van 1896 echter wordt de periode 1801-1830 gegeven voor de

oprichting van de eerste lucifersfabriek te Lessen.

Al snel rezen her en der manufacturen en kleine ateliers uit de grond. In de telling van 1846 werd er melding gemaakt van 34 ondernemingen geografisch als volgt verdeeld: Antwerpen (7), Rumst, Lier, Brussel (4), Waregem, Veurne, Aalst (2), Lochristi, Dendermonde (3), Buggenhout, Schellebelle, Wetteren, Couillet, Lessen, Anderlues, Luik, Vottem, Bertrix, Virton, Mussy-la-Ville/Villers-devant-Orval (3). Enkel in de provincies Limburg en Namen kwamen er geen voor.

In totaal waren er 349 arbeiders tewerkgesteld, waarvan slechts 37 % boven de 16 jaar. 59 % waren van het vrouwelijk geslacht. Het enige bedrijf, dat men een fabriek kon noemen, was de onderneming te Lessen. Hier werkten 251 arbeiders of 72 % van het totaal! De man-vrouwverhouding was er 34 % - 66 %; de kind-volwassenenverhouding 63 % - 37 %. De enige stoommachine in deze nijverheidstak bevond zich hier en had een vermogen van 3 pk.

In Oost-Vlaanderen waren er negen bedrijven, die dertien arbeidskrachten tewerkstelden: 8 mannen, 2 vrouwen, 3 kinderen waarvan één jonger dan negen.

Vele van deze bedrijfjes waren niet leefbaar en verdwenen. Andere ontstonden, voornamelijk in de streek van Overboelare en Geraardsbergen (sedert 1855 en 1856). Voor Oost-Vlaanderen vermelden de "*Wegwijzers*" ook Nederbrakel (1857), Sint-Laureins (1859), Aspelare (1860) en Zottegem (1869).

Na de Frans-Duitse oorlog van 1870 kwamen verscheidene Franse bedrijven zich in ons land vestigen. Om aan nieuwe thesauriemiddelen te geraken werd bij onze zuiderburen o.a. de productie van chemische lucifers sterk belast sinds 4 september 1871. Van de voorziene opbrengst van 15 miljoen frank kwam er echter door grootschalig frauderen slechts een derde binnen. De wet van 2 augustus 1872 onteigende de fabrieken en de aankoop, productie en verkoop van lucifers werd een staatsmonopolie. Hiertoe werd op 3 oktober 1872 de "*Société générale des allumettes chimiques*" opgericht. Heel wat processen volgden en de opkoppingen en schadevergoedingen liepen op tot 32,5 miljoen frank. Op 1 oktober 1874 werd de "*Compagnie générale des allumettes*" opgericht, die vanaf 1 januari 1875 het productie- en verkoopsm monopolie had. Op 1 januari 1885 ging de concessie over naar de "*Compagnie générale des allumettes chimiques pour la France et l'étranger*". Dit had de vlucht van bepaalde bedrijven tot gevolg.

Mariotte et Cie uit Marseille begon reeds in 1869-1870 een onderneming te Anderlecht-Kuregem. Caussemille J^{ne} & Cie en Roche & Cie, eveneens uit Marseille, vestigden zich in 1875 te Gent. Dervieu uit Parijs kocht de fabriek van François en zoon Louis Cobbaert te Geraardsbergen in 1885 en produceerde sedertdien onder de benaming "*La Suédoise*".

In 1912 greep een eerste concentratie plaats. De N.V. "*Union Allumettière*" groepeerde een vijftiental fabrieken. In 1920 volgde een tweede concentratie,

nu van vijf fabrieken door de "*Svenska Tändstick Aktiebolaget*" onder de naam "*Fabriques Belges d'Allumettes*" eveneens een N.V. In 1929 volgde de fusie tussen de twee groepen.

3. GENTSCHЕ LUFICERFABRIEKEN

A. De Masure Frères, Klein Dok 6, Gent

Op 02.05.1868 vroegen de broers Constant P. en P. Jos De Masure aan de Bestendige Deputatie van de Oostvlaamse Provincieraad een toelating om een fabriek van chemische lucifers te mogen oprichten op een terrein aan de rechteroever van de "*Grand Bassin*", het huidige Handelsdok. Als domicilie werd Lange Munt, 53, te Gent opgegeven. (1)

Constant was een blikslager, voor het eerst in de "*Gentse Wegwijzer*" in 1842 vermeld; achtereenvolgende adressen: Baaisteeg, 2¹ (nadien 2); Koningstraat, 6; Lange Munt, 51 (nadien 53) en Sint-Jacobsnieuwstraat, 24 (nadien 19). Hij was gespecialiseerd in de vervaardiging van kerkornamenten.

Zijn broer Jos werd voor het eerst vermeld in 1854 als borstelmaker gevestigd in de Koningstraat, 6; vervolgens op de Groot Kanonplaats 2 (nadien 14). In 1869 staat hij als "*Phosphorstekjeskoopman*" aangegeven met Klein Dok, 6, als adres, sedert 1872 wordt hij niet meer vermeld.

Op het kadastraal plan lag het beoogde terrein in de sectie G onder het nr. 718a ^{bis} tussen de boulevard van het Klein Dok en de Grote Bassin.

Uit het onderzoek "*de commodo et incommodo*", dat op 25.05.68 afliep, bleek geen oppositie.

In een zeer gedetailleerd rapport van 18.06.68 formuleerde J. Hofman, Ingenieur-Directeur van de Stadswerken, een reeks maatregelen om brand te voorkomen en eventueel de uitbreiding ervan uit te sluiten. Nadat de Medische Commissie van de stad aan dit plan verbeteringen voorstelde, diende Hofman op 10.08.68 een tweede rapport in, waarin hij, mits voldaan aan de voorwaarden, de oprichting gunstig adviseerde.

De Medische Commissie gaf op 31.07.68 eveneens een positief advies vermits de Gebroeders De Masure hun plannen vervolledigd en gedetailleerder gemaakt hadden conform de voorschriften van Hofman, maar formuleerde bijkomende eisen.

De Stedelijke Administratie verwierp echter op 13.08.68 de aanvraag, geïnspireerd door de erbarmelijke werkomstandigheden in deze nijverheidstak te Geraardsbergen en Lessen.

Een bijkomend onderzoek volgde, waarin Cavez, Hoofdingenieur-Directeur van Bruggen en Wegen, zich persoonlijk met het dossier inliet en met Hofman de zaak in situ onderzocht. Op 20.10.68 gaf hij een positief advies.

Desondanks bleef de Stad op 07.11.68 bij haar ongunstig standpunt, hierin

evenwel niet gevolgd door de Bestendige Deputatie. Deze stond op 18.11.68 de exploitatie toe onder welbepaalde voorwaarden.

B. A. Hage-Buydens, Klein Dok, 57⁴, Gent

Over deze lucifersfabriek werd nog niets gevonden.

C. Caussemille J^{ne} & Cie et Roche et Cie, Werkhuisstraat, 151 (1891: 176; 1901: 180), Gent

a) De vennootschap

"Roche & Cie" ontstond omstreeks 1840 te Marseille en was gevestigd in de chemin de Lodi. Het vervaardigde waslucifers (= allumettes bougies). Op 23.11.1850 vroeg het de oprichting aan van een nieuwe fabriek in de rue Tilsit, 16-18. (2)

"Caussemille & Cie" kreeg in 1867 een exploitatievergunning voor chemische lucifers. Deze werd op 10.07.1872 voor 10 jaar verlengd. Het bedrijf was eveneens te Marseille gevestigd in de wijk "la Belle de Mai" rue Toussaint, 18. (3) Een akte gedateerd 12.08.1874 en zes dagen later neergelegd bij notaris Fernand Maurel te Marseille, voorzag de oprichting van een N.V. genaamd "Société générale anonyme des Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie". Ze verwierf de merken "Caussemille jeune & Cie" en "Roche & Cie", (4) die in Frankrijk de lucifernijverheid naar een behoorlijk peil hadden gebracht.

De zetel van de maatschappij was gevestigd bij Paul Delahaute, rue du Bac, 93, te Parijs. Het sociaal kapitaal bedroeg 1.500.000 F, gevormd door 3.000 nominatieve aandelen van 500 F. Van de 58 ondertekenaars waren er 31 uit Marseille en 17 uit Parijs. De belangrijkste aandeelhouders waren Numa-François Eysseric (Marseille - 348), Victor Roux (Marseille - 300), Toussaint Caussemille (Marseille - 300). De broers Chaubet, Traversé du Chapitre, 1, Marseille, waren als volgt vertegenwoordigd: Jean Marie Jules (200), Louis Joseph Albert (100) en Léon (50). De maatschappij werd opgericht voor 20 jaar en artikel 2 voorzag: "*La fabrication et la vente des allumettes dans tous les pays en dehors de la France*".

De handelsnaam van de in augustus 1874 opgerichte maatschappij werd meerdere keren gewijzigd door bijzondere algemene vergaderingen van de aandeelhouders. Op 10.11.1874 werd ze "*Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche et Cie de Marseille, société anonyme pour la fabrication et la vente hors France*"; op 01.05.1880 "*Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie, société anonyme pour la fabrication et la vente hors France*"; op 28.10.1893 "*Allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie, société anonyme*".

Intussen verhuisde ook de sociale zetel: eerst naar de rue de la Michodière, 21.

vervolgens naar de rue Caumartin, 7, en tenslotte in de rue Pasquier, 25, te Parijs.

De duur van de maatschappij werd verscheidene malen verlengd: op 28.10.1893 voor 10 jaar met aanvang 01.01.1895; op 31.03.1903 tot 31.12.1950! (5)

b) Verzoek voor de oprichting van een luciferfabriek te Gent (6)

Op 14.09.74 richt Paul Delahaute, Rue du Bac, 93, te Parijs een verzoek aan de Bestendige Deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen om te Gent "une fabrique d'allumettes chimiques de toute nature" te mogen oprichten. Twee dagen later deed hij de aanvraag aan het College van Burgemeester en Schepenen.

Hij was voorzitter van de Raad van Beheer van de "Société générale anonyme des allumettes Caussemille jeune & Cie et Roche & Cie" (verder ini dit artikel als C&R aangeduid) en handelde in haar naam.

Als vestigingsplaats viel haar keuze op een leegstaand pand op het Rooigem in de Werkhuisstraat. Het was de vroegere katoenspinnerij en -weverij van Rosseel-Delise, die in 1863 gebouwd was. De Werkhuisstraat of rue de l'At-

Dit lithografisch juweeltje, ons ter hand gesteld door ons lid de heer Frans Van Bost, geeft spijtig genoeg de kleurenrijkdom niet weer van het origineel. Het middenzicht stelt de Cataloniëstraat voor in 1877 zoals te lezen staat onder het zichtje. Wij vermoeden dat F. Topart de tekenaar of lithograaf was. Caussemille had toen zijn adres in de Rue de La Michodière 21 te Parijs. Verder komen nog de namen voor op de verschillende brieven en geschriften (op onze reproductie niet meer te lezen) van Chaubet en A. Jezzy. In welke stad de Lithographie Française gevestigd was is niet uit te maken op deze kaart.

lier werd pas in 1866 afgelijnd. (7) In 1942 werd ze tot Lieremanstraat omgedoopt.

Op het kadastraal plan lag het beoogde terrein in de sectie K onder de nummers 677^b en gedeeltelijk 676^b en 678^b. In het westen grensde het aan het steegbe-
luik Korhoenstraat of "*Karnemelkkoer*", in het oosten aan de tragelweg op de
Leiekaai en in het zuiden aan een pad, dat de latere Kaarderijstraat zou worden.

Het onderzoek "*de commodo et incommodo*", geopend op 19.09.74 en geleid door politiecommissaris Ferdinand Lanckman, leverde een serieuze oppositie. Vanaf 01.10.74 circuleerden twee petitie van de "*Bewoners van de Wijk Brugse Poort*" aan Burgemeester en Schepenen om de inplanting van de fabriek te verhinderen. De aanvraag aan de Bestendige Deputatie gaf weinig of geen precieze aanduidingen over de aard van productie, geen vermelding van bereidingsstoffen, geen productiewijze, evenmin productiegrootte en eindproducten. Suggesties om de inconveniënten van de exploitatie op te lossen ontbraken. Men maakte de bedenking dat eenmaal een voorlopige vergunning gegeven, het gemakkelijk zou zijn voor een kapitaalkrachtige *buitenlandse* firma deze hoe dan ook te doen verlengen. Beide petitie waren vergezeld van een plannetje waarop de afstand tot andere fabrieken in een straal van 200 m stond aangegeven.

Tesamen vergaderden ze een kleine tweehonderd handtekeningen met vanzelfsprekend de industriëlen uit de omgeving op kop: "*Société linière La Lys*", "*Société Phoenix*", "*Morel & Verbeke*", "*Champon & Cie*", en "*Henri Fiévé*". Henri Fiévé, eigenaar van de gelijknamige spinnerij protesteerde nog eens in een persoonlijk schrijven van 02.10.74 bij de politiecommissaris van de Zesde Wijk.

's Anderendaags diende de "*Société de la Lys*" het negatieve proces-verbaal van haar bestuursraad van 01.10.74 in. Het bevatte tevens een negatief rapport van de geneesheren van "*La Lys*" en "*Le Phoenix*", nl. Henri Van Wesenmael, Coupure, 78, en Juliaan De Moerloose, Noordkaai, 12, beide te Gent.

Er werd gewezen op de lucht- en waterbezoedeling, die een bedreiging voor leefmilieu en gezondheid (weerbarstiger ziekten; ernstiger epidemies) vormde, het productiemateriaal zou aantasten en alleszins een waardevermindering van de eigendommen zou meebrengen. Daarenboven hadden de werknemers in de luciferfabriek een hoge ziektekans door fosforintoxicatie.

Notaris Parmentier uit de Veldstraat, 47, te Gent, die de zaak van C&R behartigde, signaleerde op 06.10.74 de tegenkanting van Jules Chaubet, Traversé du Chapitre, 1, te Marseille, een van de administrateurs van de naamloze vennootschap. Deze bracht Paul Delahaute op de hoogte.

In een brief van 14.10.74 verdedigde Delahaute zich bij Parmentier. "*Ce qui nous surprend et nous afflige tout d'abord c'est de trouver dans les oppositions*

formulées, l'expression de quelque hostilité contre notre qualité d'Etranger. Si les capitaux engagés dans notre affaire sont effectivement étrangers comme le sont les personnes aux mains desquelles en est confiée l'administration, c'est la ville de Gand et ses habitants qui sont appelés à recueillir les profits les plus certains de notre industrie dont l'établissement serait certainement un grand bienfait pour la population de votre ville, et bien loin d'avoir le désir de nous imposer nous serions les premiers à renoncer au choix que nous avons fait de la ville de Gand, si nous pensions que cette hostilité pût être partagée par une population qui a la réputation d'être éminemment laborieuse et à laquelle nous croyons n'apporter que des avantages sérieux en ouvrant à son activité un champ nouveau."

Dat een luciferfabriek geen bedreiging voor de omgeving vormt, trachtte hij te bewijzen door Marseille als voorbeeld te nemen. Zowel de fabrieken van Caussemille en van Roche, die hij op een stadsplan intekende, lagen in volkrijke buurten en lokten geen protesten uit, hoewel in de omgeving een militair hospitaal en een centrale apotheek lag, naast een pensionnaat voor jonge meisjes en een parochiekerk. De "*Conseil d'hygiène*" gaf in 1872 Caussemille zelf een pluim: "*Cette importante usine est disposée d'une manière irréprochable au point de vue de l'hygiène et de salubrité*".

Op 01.11.74 circuleerde een nieuwe petitie onder de bewoners van de wijk Brugse Poort. Men wees op de foute informatie in de vorige petitie. Door moderne, geperfectioneerde fabricatiemethodes konden er geen Geraardsbergse toestanden optreden.

Vooraf de toename van de werkgelegenheid in de wijk werd onderstreept. Ze vergaarde meer dan vijftig ondertekenaars. "*Met spijt heb ik op de tegenpetitie getekent*" kwam een paar keer met dezelfde schrijffout voor.

Intussen hadden de officiële instanties de Geraardsbergse Burgemeester om advies gevraagd. Hij hing in zijn antwoord van 28.10.74 een weinig rooskleurig beeld op: hinderlijke zwavel- en fosforstank tot op grote afstand; cariës en kaakbeenecrose vaak met de dood tot gevolg bij de werknemers; verontreiniging van putten en citernen door insijpelingswater; aantasting van vlees en andere eetwaren door de uitwasemingen; vergiftiging van vee en vogels. Wel gaf de burgervader van de Oudenbergse stede toe dat de fabrieken het daar niet nauw namen met gezondheids- en veiligheidsvoorschriften.

Hoe dan ook bracht de stad op 03.12.74 een gunstig advies uit voor de inplanting. Dit deed ook de Provinciale Hoofdingenieur-Directeur van Bruggen en Wegen op 19.02.75. De Bestendige Deputatie verleende de machtiging op 26.02.75, mits het naleven van heel wat voorschriften voor de ruimtelijke indeling van de fabriek en de productiewijze.

c) Ruimtelijke indeling van de fabriek

* Plan en doorsnede bij de vestigingsaanvraag (14.09.74)

Het gebouw had een quasi rechthoekvorm van 74 m lengte. De diepte bedroeg langs de westzijde 59,5 m, langs de oostzijde 58 m. Achteraan was er een uitsprong van 25 m op 3,5 m. Zo kwam de maximale diepte op 63,5 m. Langs de oostzijde liep een parallelle muur op 20 m. De zo gecreëerde ruimte was dwars verdeeld door een muur op 32 m van de voorgevel. De ruimte van 20 m x 58 m, viel dus uiteen in 20 m x 32 m vooraan en 20 m x 26 m achteraan. Dit voorstuk werd onderverdeeld in drie zaaltjes: links 8 m x 24,5 m, rechts 7,5 m x 10,5 m en een resterende veelhoek.

Langs de voorgevel bleef dus 54 m lengte over. Hier liep een parallelle muur, links op 7 m, rechts op 8,5 m. Twee dwarsmuren, de eerste op 12 m, de tweede vervolgens op 15,5 m, schiepen drie plaatsen waarvan de eerste de stoommachine herbergde en de tweede de stoomketel.

Het resterende deel van het gebouw had evenwijdig met de westgevel een muur op 12 m. Een dwarsmuur op 15,5 m en vervolgens op 20,5 m schiep opnieuw drie ruimten. In de laatste twee was er nog telkens een kamertje van 4,5 m op 7 m elkaar aan de dwarsmuur rakend en tegen de westergevel gelegen.

Zo bleef er een zeer ruim atelier over van 42 m op 51 m. Dit was overkapt door een typisch zaagtanddak uit zes parallelle W-O-gerichte segmenten en geschraagd door pijlers van 0,10 m diameter en 3,5 m hoogte. De naar het noorden gerichte steile kant van ongeveer 2,75 m liet het licht binnen; de zachtafhellende zuiderkant mat ongeveer 5,5 m.

Los van het hoofdgebouw lag er aan de straat grenzend een gebouw 50,5 m lang en 6,5 m diep.

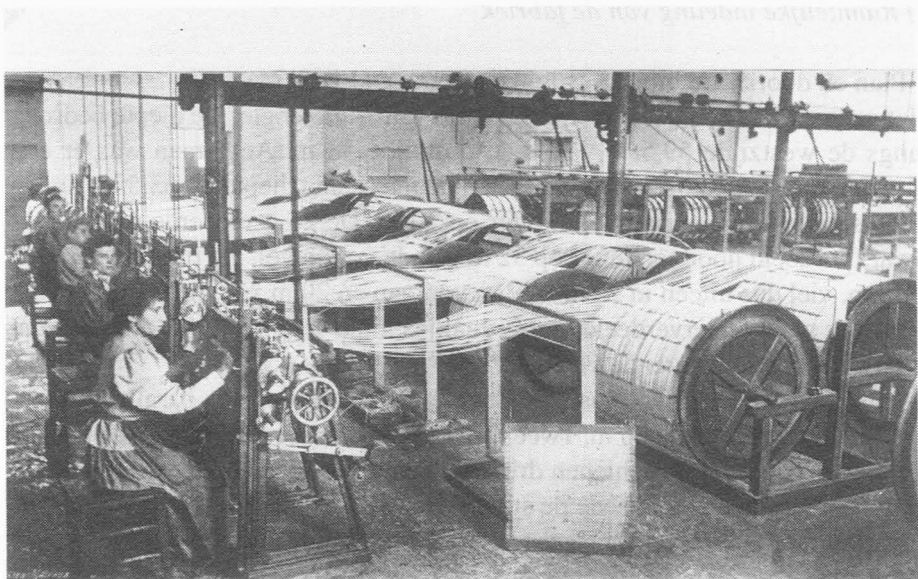
De binnenkoer droeg een fabriekschouw van 30 m met 3,5 m diameter bij de grond.

* Voorschriften van de Bestendige Deputatie voor de indeling van het gebouw (16.02.75)

Het voorste deel van de linkervleugel moest dienen voor het versnijden en het drogen van het hout, de bougiebereiding en het plaatsen van de houten- en de waslucifers in de persen. Daarachter lagen de droogkamers. Gans achteraan situeerden zich enerzijds een fosformagazijn en een bewaarplaats voor kleef- en kleurstof en pijpzwavel; anderzijds waren er ateliers voor de pastabereiding, de aanmaak van het koude mengsel gekleurde kleefstof en fijngestampt glas, de zwaveling en het drenken van de lucifers. Gemetste muren en onbrandbare materialen vormden de scheiding.

De rechtervleugel was voorbehouden voor kartonnagewerk, doosjesvervaardiging en het drukwerk.

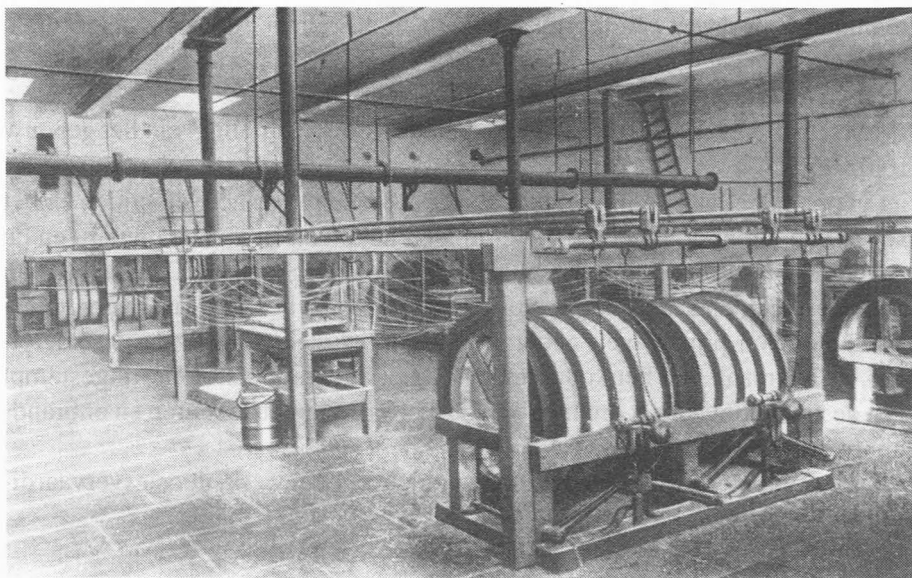

Twee zeldzame binnenzichten van de "stekjesfabriek" Caussemille J^{ne} et Cie et Roche et Cie in de Werkhuisstraat (nu Lieremanstraat).

Het eerste zicht stelt de zaal voor waar de wiek gesponnen wordt uit katoendraad, door een bad gaat van gesmolten stearine, vervolgens gec calibreerd tot de juiste dikte en opgerold wordt op grote tamboers.

Op het tweede zicht worden verschillende rollen samengebracht op één machine waar ze door een speciaal daarvoor ontworpen toestel telkens door de gaatjes van een raam gestoken worden. De voorkanten komen er een paar mm. uit, de achterkant wordt vlak afgesneden. Eenmaal het raam vol wordt de voorkant in een bad met gesmolten rode fosfor gestoken en na het drogen gaan de wassen lucifers in een doosje. Men ziet een raam staan voor de machine.

Er waren maar twee fabrieken in België die wassen lucifers maakten, nl. Caussemille te Gent en Mariotte et Cie te Kuregem in Anderlecht.

Het legen van de persen, het vullen van de luciferdoosjes en de verpakking was voorzien in het centrale atelier.

De in compartimenten verdeelde voorkant van de fabriek kon als stapelplaats voor de afgewerkte producten dienen.

* Concrete toestand in 1883

a) *Léon Chaubet*

Toen Caussemille & Roche zich in 1875 te Gent vestigden hadden ze reeds twee bedrijven in Italië, nl. te Turijn en Piobesi. Later zouden ze in Algerië er nog twee andere oprichten, nl. te Algiers en Bône.

Daar waar de Belgische bedrijven voornamelijk voor de binnenlandse markt werkten, was het hun bedoeling zich op het buitenland te richten en zo in concurrentie te treden met Duitse, Engelse, Nederlandse en Zweedse ondernemingen.

De aanpassingen en de inrichting gebeurde onder het driemanschap Jules Chaubet, afgevaardigde-beheerder van de maatschappij; diens broer Léon Chaubet en de Italiaanse nijveraar Annibal Jezzy.

Deze laatste werd ook de eerste zaakvoerder. Hij werd in 1841 in het Italiaanse Baltinissette geboren en was gehuwd met Marguerite Dellicot (Toulon, Fr., 1850). Ze werden te Gent ingeschreven op 6 april 1875 en vestigden zich aanvankelijk op de Korenmarkt, 22. Op 28 maart 1876 kwamen ze over naar de Werkstraat, 153. Later, in 1897, zouden ze zich te Bromley in Kent vestigen, als zaakvoerders van het agentschap "*Roche & Cie*", op de Carter Lane, 56, te Londen.

Op 25 augustus 1875 kwam de fabrikant Felix Marie Léon Chaubet vanuit Marseille naar Gent over en vestigde zich aan de Poel, 20. Deze vrijgezel was te Rousset (canton de Trets; arr. d'Aix; dép. Bouches du Rhône) geboren in 1853, als zoon van de advocaat en eigenaar François Marie Alfred Chaubet en van Victorie Rosalie Caussemille. Hij was aanverwant aan families actief in rechtskringen: Aninard, Giraud, Perraud en Rampal.

Pas op 16 augustus 1883 kwam hij in de Werkhuisstraat wonen, eerst op 113 (verschrijving?), later op 153 (1891: 178; 1901: 182). Sinds 1878 was hij directeur van het bedrijf.

Op latere leeftijd, nl. op 9 januari 1910, huwde hij te Londen de achtentwintig jaar jongere Bertha Maria De Ruyck (Deinze, 1880), dochter van een architect-ondernemer, spinster van beroep en tevens zijn dienstmeid.

Op 21 december 1921 verhuisden ze naar de Holstraat, 15, en nauwelijks een jaar later, op 26 oktober 1922 naar de Clementinalaan, 27. Op 20 april 1931 vestigden ze zich op de zeedijk te Heist in de "*Villa Berthe-Léon*". Daar overleed Chaubet op 10 mei 1934, 81 jaar oud, na een kortstondige ziekte.

De begrafenisdienst had op 15.05.1934 plaats om 11u. te Heist. De bijzetting had te Gent plaats op de Westerbegraafplaats om 14u. in kelder nr. 221, die plaats bood aan 6 personen. Later volgden hier op 27.02.1942 zijn echtgenote en op 25.09.1961 haar ongehuwde zuster Martha.

Hij liet een aangenomen dochter Manczika na.

Chaubet was een gelauwerd man:

- voor 1895 Italië *Chevalier de la Couronne d'Italie*
- 21.02.1901 België *Chevalier de l'Ordre Léopold*
- 1904 Frankrijk *Officier d'Académie*
- 23.07.1906 Tunesië *Commandeur de l'Ordre de Nicham-Iftikar*
- 24.05.1913 Spanje *Chevalier de l'Ordre Royal d'Isabelle la Catholique*
- 09.05.1919 Frankrijk *Chevalier de la Légion d'Honneur*
Commandeur de l'Etoile Noire du Benin

b) Uitrusting

De fabriek beschikte in 1880 over een stoomketel van gemiddelde druk tussen 2 en 4 atmosfeer. Er was een vaste stoommotor van 30 pk.

Men had één paard in dienst.

c) Tewerkstelling

Aantal

- 1880 215 (gemiddeld 225,12) = 22,16 % van de tewerkstelling in de lucifernijverheid. Hoogste voor België.
- 1885 200 (normaal 200).
- 1890 200 (normaal 194).
- 1895 500 "*tous les ouvriers sont de nationalité Belge*".

Graad, leeftijd, geslacht.

- 1880

De 215 tewerkgestelden waren als volgt verdeeld:

- 1 ondernemer
- 13 bedienden
- 201 arbeiders

Alle bedienden waren mannen. Er was 1 onderdirecteur, 4 opzichters, 3 bureelbedienden en 5 andere bedienden.

- De indeling volgens geslacht gaf:
- 86 mannen 42,8 %
  - 115 vrouwen 57,2 %

Rekening houdend met de leeftijd:

- minder dan 14 jaar	43 (21,4 %):	- M	18
		- V	25
- tussen 14 en 16 jaar	39 (19,4 %):	- M	21
		- V	18
- meer dan 16 jaar	119 (59,2 %):	- M	47
		- V	72

Opgemerkt dient te worden dat de lucifernijverheid in ons land proportioneel het meeste kinderen tewerkstelde, nl. 30 % en 18 %, gevolgd door de productie van behangpapier: 19 % en 17 %.

- 1895

De firma schrijft in een reclamefolder: "*C'est au prix de très grands sacrifices, et en présence de difficultés sans nombre, que l'on a pu former un personnel complètement novice, et le familiariser à ce genre de travail*".

Arbeidsduur

- 1880: 12u./dag
- 1885: 84u./week
- 1907: 11u./dag

beschermde werklieden, nl. jongeren beneden de 16 jaar en meisjes tussen 16 en 21, presteerden 10u.30'.

De uurregeling was als volgt:

- 6,00u. - 12,00u. met onderbreking van 8,00u. tot 8,15u.
- 13,30u. - 19,00u. met onderbreking van 16,00u. tot 16,15u.

Voor de beschermde werklieden waren de beëindigingstijden respectievelijk 11,50u. en 18,40u.

De fabrieksklok kondigde 10 minuten voor tijd de werkaanvang aan, en op uur het einde.

Bij telaar komen werd men met een uur vertraging op het officiële aanvangs-
uur nog toegelaten. Er werd niet gewerkt op zon- en feestdagen.

Drie opeenvolgende verlofdagen waren er met nieuwjaar voor het opmaken van de inventaris en met de Gentse Feesten. De zondag was hier ingecalcu-
leerd.

Lonen

- 1880: - -14 jaar   0,30-0,50 F (België: 0,25-2,00 F)
- 14 - 16 jaar   0,60 F (België 0,60-2,65 F)

d) *Ghent Match Company*

Na Wereldoorlog I ontstonden naast de "*Union Allumettière*" en de "*Fabriques Belges des Allumettes*" verschillende outsiders.

Hier volgt de lijst van deze nieuwe onafhankelijke fabrieken, gevolgd door oprichtingsjaar en productiestop:

- Modern Match	Denderleeuw	1920	1931
- Adriaens	Ninove	1921	1931
- La Fontaine	Godarville	1922	1925
- Néo Allumettièrre	Geraardsbergen	1923	1928
- Ghent Match Company	Gent	1923	1928
- La Songienne	Zinnik	1923	1929
- Triump Match	Geraardsbergen	1923	1930
- Merxks	Ninove	1923	1931
- La Coloniale	Ninove	1923	1931
- Lux	Lessen	1923	1952
- Belga Match	Ninove	1924	1929
- Sogalfor (8)	Ninove	1924	1966
- Nervia	Okegem	1925	1928

Te Gent ontstond dus de "*Ghent Match Company*". (9)

Op 09.11.1920 richtten Armand Lemal en Robert François Désiré Lemal (Gent, 14.07.1894 - 21.07.1927) een handelsvennootschap op: "*Lemal frères*" voor de gebruikelijke periode van dertig jaar. Ze had tot doel de productie en handel van hout in alle vormen en alle bewerkingen. (10).

Op 25.01.1923 werd deze vennootschap ontbonden (11) en vervangen door de commanditaire vennootschap "*Lemal frères et Cie*" bestaande uit enerzijds Armand en Robert Lemal, en anderzijds de maatschappij volgens Engels recht "*T.W. Tamplin & Company Limited*". Deze laatste had Londen als sociale zetel en bestond uit de scheepsmakelaars Thomas Ward Tamplin (Bournemouth), Percy Millward (Londen), Edward Biles Barrett (Londen) en Edwin de Cardi (Londen). Ze zette de activiteiten van de vroegere vennootschap verder en begonnen de uitbating van een nieuwe zagerij.

De maatschappij werd opgericht voor een duur van vijftientig jaar met als sociale zetel Gent. De Lemals droegen 250.000 F bij, eventueel te verhogen tot 500.000 F. Deze laatste som werd ook door "*T.W. Tamplin & Company Limited*" binnengebracht. (12)

Halverwege dat zelfde jaar werd op 10.08.1923 de naamloze maatschappij "*Ghent Match Company*" opgericht met tweeëntwintig vennoten:

- Thomas Ward Tamplin	reder
" <i>The Morings</i> ", Talbot Avenue, Bournemouth	
- Mme Céline-Angélique-Marie Caveye (13)	zonder beroep
Meulestedestraat, 29, Gent	
- Armand Lemal	industriëel
Meulestedesteeuweg, 541, Gent	
- Robert Lemal	industriëel
Elisabethlaan, 23, Gent	

- Emiel Iserentant Burchtdam, 74, Ninove	ingenieur des arts et manu- factures
- Rowland Alston 20, Eastcheap, Londen	handelaar
- Edwin de Cardi 1, Avenue Ealing Common, Gunnersburry	scheepsmakelaar
- Georges Libbrecht Gent	ere-notaris
- Maatschappij naar Engels recht "T.W. Tamplin & C-Ltd" 14, St. Mary Axe, Londen E.C. 3	

- Mervyn Bowcher Davie Draconia Langley Avenue, Surbiton	lid Lloyds
- Percy Millward 14, Leopold Road, Ealing Common Londen W.	scheepsmakelaar
- Edward Biles Barrett 11, St. Mary Axe, Londen E.C. 3	scheepsmakelaar
- Pierre Vyaene 36, Nieuwland, Gent	scheepsmakelaar
- Percy Heriot Roberts 9, Drapers Gardens, Londen E.C. 2	wisselagent
- Henry Fletcher Buckingham 9, Drapers Gardens, Londen, E.C. 2	wisselagent
- Mevr. Laura Armande Tamplin (wettelijke echtg. Thomas Ward Tamplin) "The Moorings", Talbot Avenue, Bournemouth	zonder beroep
- Jean Fiévé 6, Palinghuizen, Gent	handelsdirecteur
- Robert Van den Haute Kasteellaan, Gent	handelsagent
- Juf. Mary Tamplin "The Yews", West Street, Carlshalton	zonder beroep
- Mevr. Wed. Helen Ward Tamplin (geboren Holroyde) 2 ^b , Stewart Grove Fulham Road, Londen S.W.	zonder beroep
- Robert Brown Carter Clefton Avenue, West Hartlepool	houthandelaar
- Hans Benedict Olsen Clefton Avenue, West Hartlepool	handelaar

De sociale zetel van de maatschappij, die opgericht werd voor een periode van dertig jaar, lag in de Meulestedestraat, 29, Gent.

De maatschappij had tot doel de fabricatie van lucifers en van allerlei producten en machines nodig voor de fabricatie, bewaring, enz.

NOTEN

1. R.A. Gent, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 1851-1870, Handel en Nijverheid:
  - Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen:

- Dossier 1.521, nr. 93
- Dossier 1.524, nr. 113
- Stoomtuigen:
  - Dossier 1.556, los blad
  - Dossier 1.557, nr. 6
- 2. R.A. Beveren, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Handel en Nijverheid, Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen, Dossier 2/4.647/53.
- 3. Idem.
- 4. "*Annexe au Moniteur Belge*", 19.04.1907, acte 2.338, p. 383-388. I.p.v. Delahaute schrijft men hier Delahante.
- 5. "*Annexe au Moniteur Belge*", 19.04.1907, acte 2.338, p. 383-393.
- 6. R.A. Beveren; Provinciebestuur Oost-Vlaanderen; Handel en Nijverheid; Gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen; Dossier 2/4647/53.
- 7. Volgens het Stadsverslag van 1884 was de straat 210 m lang, had 504 m² bestrating en 143 m² voetpad en telde 378 inwoners.
- 8. Sogalfor = Société Générale Allumettièrre et Forestièrre.
- 9. Met dank voor de gegevens aan Aimé-François Schepers (Brussel) en André Verbeke (Gent) voor de ter hand gestelde documentatie.
- 10. "*Annexe au Moniteur Belge*", 1920, nr. 12.174.
- 11. "*Annexe au Moniteur Belge*", 10.02.1923, p. 1205, nr. 1249.
- 12. "*Annexe au Moniteur Belge*", 10.02.1923, acte nr. 1250, p. 1205-1206.
- 13. Weduwe Aimé Joseph Lemal (Gent, 21.06.1878-03.05.1943), dochter van Desiderius Lemal en Adelaïda De Grootte.

André DESPRETZ

BIJLAGEN

Telling 1846

34 fabrieken

- Antwerpen	7
- Rumst	1
- Lier	1
- Brussel	4
- Waregem	1
- Veurne	1
- Aalst	2
- Lochristi	1
- Dendermonde	3
- Buggenhout	1
- Schellebelle	1
- Wetteren	1
- Couillet	1
- Lessen	1
- Anderlues	1
- Luik	1
- Vottem	1
- Bertrix	1
- Virton	1
- Mussy-la-Ville/Villers-devant Orval	3

Telling 1880

13 fabrieken:

- Geraardsbergen	5
- Overboelare	2
- Oudenaarde	1
- Nederbrakel	1
- Gent	1
- Lessen	1
- Baileux	2

Telling 1896

17 fabrieken

- Anderlecht	1
- Oudenaarde	1
- arr. Thuin (2 gem.)	2
- Cul-des-Sarts	1
- Herentals	1
- Denderleeuw	1
- Geraardsbergen	4
- arr. Aalst (1 gem.)	1
- Ninove	1
- Overboelare	1
- Nederbrakel	1
- Gent	1
- Lessen	1

Toestand 1909

- "Société anonyme Les Usines de Denderleeuw, Denderleeuw
- "B. Mertens et Cie, Lessen
- "L. Byl - Campen", Geraardsbergen
- "V. De Schreye", Geraardsbergen
- "Société anonyme La Grammontoise", Geraardsbergen
- "Caussemille Jeune & Cie et Roche et Cie, Gent
- "C. De Launoit", Geraardsbergen
- "Vandenbosche, Violon et Cie" (voordien: "Société des Usines L. Cobbaert et Cie"), Ninove
- "Société anonyme la Suédoise", Geraardsbergen
- "F. Hoebeke", Nederbrakel
- "L. Cobbaert et Prové", Ninove
- "L. Van Der Straeten et C. De Bonnet", Oudenaarde
- "Mariotte et Cie", Kuregem-Brussel

Telling 1910:

17 fabrieken

- Anderlecht	1
- Gent	1
- L'Escaillière	2
- Overboelare	1
- Havré	1
- Deux-Acres	1
- Erembodegem	1
- Halle	1

- Aalst 1
- Geraardsbergen 3
- Ninove 2
- Nederbrakel 1
- Lessen 1

Luciferbedrijven te Geraardsbergen

- Oppericht tussen 1849 en 1866
  - 1849 Mertens Guillaume, Hunnegemstraat
  - 1854 Coppens, Gaffelstraat
  - 1856 Antheunis, Gasthuisstraat
  - 1856 Marinoni, Nederboelare
  - 1858 Cobbaert, Boelarestaat
  - 1860 Mertens Guillaume, Overboelare
  - 1863 Byl, Gentsestraat
  - 1866 De Launoit, Overboelare
  - 1866 De Schrevel & Stocquart, Oudenaardestraat
- Oppericht begin zeventiger jaren
  - 1870 Byl, Verbrandhofstraat
  - 1871 Hoebeke, Gasthuisstraat
  - 1873 Noterman, Nederboelare
- Interbellum
  - 1923 La Néo Allumettière, Nederboelare
(An. Mon. Belg. 27.04.1923, acte 4520, p. 1197-1200)
  - 1923 Triumph Matches, Overboelare
(An. Mon. Belg. 30.03.1923, acte 2895-2896, p. 2745)
  - 1928 La Nationale Indépendante, Onkerzele
  - 1939 Union Allumettière, Overboelare

Lijst van gefusioneerde fabrieken

- Fusie tot de N.V. Union Allumettière
  - "B. Mertens en Cie", Lessen
  - "Kjöbenhavns Export Tändstickfabrik", Ninove
  - "Vanden Bossche, Violon en Cie", Ninove
  - "Usines de Denderleeuw", Denderleeuw
  - "Hoebeke", Nederbrakel
  - "Repstickor", Deux Acren
  - "La Grammontoise", Geraardsbergen
  - "Belgian Match Company", Overboelare
  - "Van Lul en Cie", Havre-Ville
- Fusie tot S.A. Fabriques Belges d'Allumettes
  - "De Schreye", Geraardsbergen
  - "De Launoit", Geraardsbergen
  - "Byl-Campen", Geraardsbergen
  - "Vital-Mary", Godarville
  - "Caussemille Jeune et Cie et Roche & Cie", Gent
  - "La Suédoise", Geraardsbergen
(1920: akkoord gesloten met de "S.A. Fabriques Belges d'Allumettes"; in 1930 opgekocht door Kreuger)

Nieuwe onafhankelijke fabrieken in de periode 1920-1925

1920-1931 Modern Match, Denderleeuw
 1921-1931 Adriaens, Ninove
 1922-1925 La Fontaine, Godarville
 1923-1928 La Néo Allumettièrre, Geraardsbergen
 1923-1928 Ghent Match Company
 1923-1929 La Songienne, Soignies
 1923-1930 Triumph Match, Geraardsbergen
 1923-1931 Merxks, Ninove
 1923-1931 La Coloniale, Ninove
 1923-1952 Lux, Lessen
 1924-1929 Belga Match, Ninove
 1924-1966 Sogalfor, Ninove
 1925-1928 Nervia, Okegem

Nieuwe onafhankelijke fabrieken na 1925

1928 La Nationale Indépendante, Onkerzele
 1928 Fantasia Match, Ninove
 1928-1973 Allumettièrre de Ninove, Merckx en Cie, Ninove

In 1929 samensmelting tussen N.V. "Union Allumettièrre" en S.A. "Fabriques Belges d'Allumettes": "Union Allumettièrre", in 1978 omgedoopt tot "Unal N.V."

		België	Antwerpen	Brabant	Luik
1846	bedrijven:	34	9	4	2
	personeel: mannen	144	1	34	5
	vrouwen	205	2	21	3
	totaal	349	3	55	8
	gemeenten: Antwerpen: Antwerpen, Lier, Rumst.				
	Brabant: Brussel.				
	Luik: Luik, Vottem.				
1880	bedrijven	13	0	0	0
	personeel: totaal	970	0	0	0
	gemeenten: nihil				
1896	bedrijven:	17	1	1	0
	personeel: mannen	1159	152	32	0
	vrouwen	1444	111	257	0
	totaal	2603	263	289	0
	gemeenten: Antwerpen: Herentals.				
	Brabant: Anderlecht.				
1910	bedrijven:	18	0	2	0
	personeel: mannen	963	0	43	0
	vrouwen:	1393	0	99	0
	totaal:	2356	0	142	0
	gemeenten: Brabant: Anderlecht, Halle.				